

Вријеме је да Добој освјежи

Добој из којег се неће одлазити

Платформа за рјешавање основних потреба грађана

август 2024.

Оздрављење Добоја у пет корака

1. Укидање политичке пирамидалне шеме

- укидање партократије
- укидање злоупотребе власти
- укидање изборне крађе, преваре и насиља

2. Оздрављење пословне климе

- позитиван управно-административни приступ
- индустријска зона
- пословни центар

3. Транспарентна и одговорна управа

- транспарентност одлука, активности и коришћења јавних ресурса
- управа у служби грађана (одговорна култура управе)

4. Рјешавање конкретних проблема

- заштита од поплава
- саобраћајна инфраструктура
- квалитетна пијаћа вода

5. Свакодневно здравље грађана

- Озрен парк природе, а не рудник литијума
- зелене површине
- култура

Садржај

Сврха локалне управе	4
1. Гушење Добоја и индикатори политичке пирамидалне шеме	5
2. Оздрављење пословне климе	8
Неопходне пословно–економске промјене у Добоју	9
2.1 Изграђена привредна инфраструктура	9
2.2 Позитиван управно–административни приступ	9
2.3 Подршка за нова локална предузећа која немају локалног такмаца	11
2.4 Подршка за стварање озбиљне пољопривредне дјелатности	11
2.5 Формирање градског привредног и пољопривредног савјета	11
3. Транспарентна и одговорна локална управа	12
3.1 Транспарентност одлука, активности и коришћења јавних ресурса	12
3.1.1 Скупштина града и транспарентност	12
3.1.2 Градска администрација и транспарентност	13
3.2 Одговорна управа	16
Култура управе: Грађани у центру пажње	16
4. Рјешавање конкретних проблема	18
4.1 Урбанистички план: Јавно планирање Добоја	18
4.2 Заустављање бетонизације: Упис зелених површина у власништво зграда (ЗЕВ-а)	19
4.3 Реституција права паркирања станара испред својих домова	19
4.4 Реституција пољопривредног земљишта	20
4.5 Заштита од поплава	20
4.6 Проблем одлагања отпада, дивљих депонија и чистоће града	21
4.7 Квалитетна градска пијаћа вода	22
4.8 Рјешавање проблема саобраћајне инфраструктуре	23
4.8.1 Мапирање добојских путева и њиховог стања	24
4.8.2 Утврђен редослијед поправки и прављења путева	25
4.8.3 Хитна интервенција: Испуњавање рупа и великих удубљења на добојским путевима	27
4.8.4 Тротоари и бицикличке стазе	28
5. Свакодневно здравље грађана	30
5.1 Будућност Озрена: Или ми, или они	31
5.2 Парк природе „Озрен” и еко-туризам	33
5.3 Паркови и шеталишта	34
5.4 Култура	35

Сврха локалне управе

Сврха управе је да — на вријеме — организује ефективну и ефикасну употребу јавних ресурса, у складу са вриједностима и приоритетима друштва којим управља. Нажалост, за Добој то није случај. Управа Добоја је подређена уским интересима партије, партијским главешинама и њиховим лакејима — умјесто да служи грађанима, дугорочним интересима града и општим интересима друштва.

Транспарентан и одговоран сервис грађана, предузетништва и животне околине.

Управа мора да служи грађанима, предузетницима и заштити животне околине

Досадашња (вишедеценијска) пракса служења управе уским интересима неколицине партијски повезаних моћника је апсолутно неприхватљива. Давање примата уским интересима неколицине над општим интересом (тј. грађана, предузетништва и животне околине), као што је то сада случај, је деструктивна балканска пракса која мора да се заустави.

Умишљена претпоставка да се грађана не тиче ко ради у управи и по којој основи, како се троше ресурси управе (тј. грађана), које и какве одлуке се доносе и по којој основи — је штетна и неприхватљива.

Грађани и предузетници морају бити у центру пажње и услуга

Шта је грађанима и предузетницима лакше и једноставније (а истински се не коси са безбједношћу грађана, радника, производа, и животне околине) мора имати примат над томе шта је згодније управи и службеницима.

Рад и процедуре управе морају бити јасне и транспарентне а не замршене или „мистичне”. За лош и прикривен рад управе морају се сносити озбиљне посљедице.

Претпоставка да грађани и предузетници требају познавати процедуре, умјесто да им се услужно објашњавају на лицу мјеста, преко интернета или телефона — не ставља грађане и предузетнике у центар пажње, што је неприхватљиво.

Локална управа је најнижи ниво управе чија је сврха пружање основних услуга

Расипање ресурса на екстраваганцију (нпр. скупи и многобројни аутомобили, стотине хиљада марака на медије и репрезентацију градоначелника, журке и прославе), изигравање високе политике (нпр. потрошња на путовања градских политичара, међународни односи) — док нису у стању да ријеше најосновније задатке који се тичу свакодневнице и квалитета живота грађана (нпр. неуслужност управе, економска клима, путеви прошарани вишегодишњим рупама, заштита од поплава, квалитетна пијаћа вода, квалитет ваздуха) — нису примјерени, поготово имајући на уму презадуженост и опште сиромаштво Добоја и његових насеља.

1. Гушење Добоја и индикатори политичке пирамидалне шеме

Добој је мјесто одакле је више људи избјегло вани током ове власти, него за вријеме рата док је град био свакодневно гранатиран и нападан. Људи у Добоју су више имали наде за боље сутра док су гладни и без струје гинули у грађанском рату него данас у миру — када се власт узима на изборима који обилују пријавама изборних крађа, изборних превара и изборног насиља. Данашња власт Добоја уништава град зарад личне користи неколицине — а на општу штету грађана и будућности града.

Добој, као град, гуши се и убија зарад уских интереса неколицине за које се боре само они који се надају да ће ући у ужи круг и „добити свој дио” — а на општу дугорочну штету Добоја и будућности грађана.

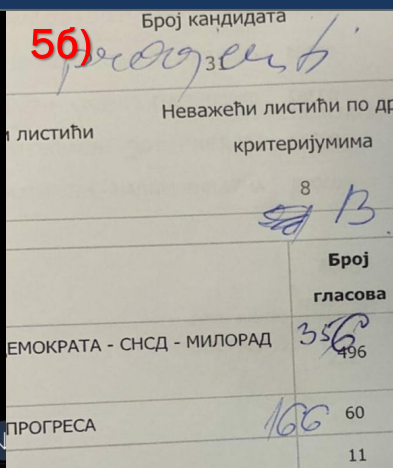
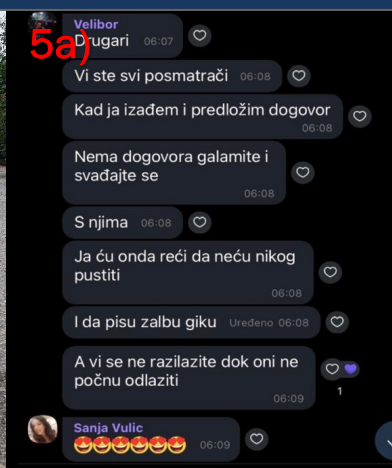
Вишедеценијски „успјех” ове власти у Добоју је дубоко поражавајући и јасно је осликан у њиховим [не]дјелима:

- пријаве изборне крађе, изборних превара и насиља (тј. оптужбе узурпације власти)
- Добој је најзадуженији град у Српској после Бања Луке;
- исељено становништво;
- сахрањена локална економија;
- угашена и банкротирани општинска предузећа;
- катастрофално стање путева;
- град незаштићен од поплава;
- срушена недавно реновирана спортска дворана (а друге нема);
- срушена недавно реновирана зграда управе (а друге нема);
- партократијска и приватизована управа;
- масакр над градским зеленилом, и Добој као један од најзагађенијих градова у БиХ;
- силом угуране и набијене стамбене зграде без паркинга и без зеленог простора.

Катастрофално наслеђе власти О. Петровића и сарадника: Примјери уништавања града и сваке наде у боље сутра

1) Добој под водом и посљедица смрт грађана и немерљива материјална штета — јер градска власт нити је одржавала заштиту од поплава нити је упозорила грађане на надолazeћу поплаву; 2) на само једној локацији у Добоју, преварено је 136 породица, већином избјеглица из ФБиХ, док власт „гледа у другу страну”; 3) срушена недавно реновирана спортска дворана а да замјене нити има нити може бити изграђена; 4) девастирана и опасна основна инфраструктура и путеви; 5) из године у годину понављају се масовне пријаве изборне крађе, изборних превара, изборних пријетњи и изборног насиља.

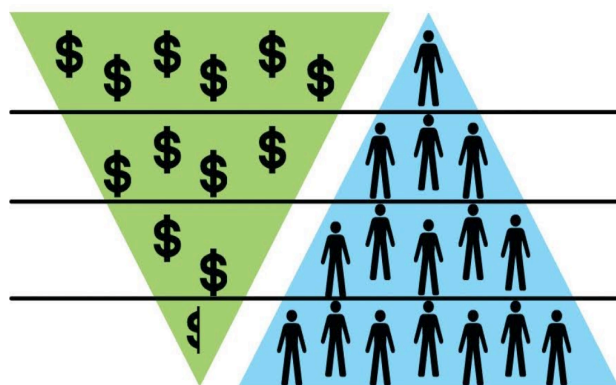
Индикатори политичке пирамидалне шеме у Добоју

Генерално гледано, пирамидална шема је „пословни” модел који доноси материјалну корист људима на врху пирамиде тако што они одузимају (не зарађују) од људи са дна пирамиде. У нашем случају, дно пирамиде чине обични грађани Добоја и будућност наше дјеце.

Пирамидална шема не зарађује приход тако што производи добра и услуге, и продаје их на тржишту — већ тако што црпи новац и капитал који припада другима.

Да би пирамида функционисала, неопходно је непрестано уписивање/регрутовање нових људи у пирамидалну шему уз обећање да ће и они „добити свој дио”. Како се регрутовање умножава, процес постаје све тежи док не постане финансијски немогућ; јер се добра и услуге на производе и не продају на тржишту, већ се присвајају финансије и капитал других људи. Стога већина чланова пирамиде не може да профитира јер су пирамидалне шеме финансијски неодрживе и углавном незаконите (нпр. Дафимент банка и Југоскандик у Србији).

Индикатори политичке (не финансијске) пирамидалне шеме у Добоју су годинама присутни. За разлику од финансијских (приватних) шема које релативно брзо пропадају и које су незаконите — политичке пирамидалне шеме налазе упориште у slabим законима и незаинтересованом правосудном систему. Стога, политичке пирамидалне шеме дуже трају јер црпе и уништавају јавне ресурсе (нпр. коришћење јавног буџета, задуживање града, распродаја градског земљишта и некретнина, паразитирање над јавним предузећима до њиховог крајњег пропадања).

Чињеница да су индикатори политичке пирамидалне шеме у Добоју — судећи по [не]активности правосудног система — „легални” и да се црпе јавни ресурси, не негира загарантован крај, који је исти као и код финансијских приватних пирамидалних шема. Крај је јасно изражен када се обрати пажња на: пропала и банкротирана јавна предузећа, велики и растући дуг Добоја (највећи последице Бања Луке), неизмирене обавезе града (тј. плате и доприноси), распродаја ресурса (зграда општине, Дом армије, градско земљиште, земљиште које припада зградама/грађанима, земљиште које припада сеоским мјештанима, покушај продаје Озрена за рударење литијума).

Посљедично, грађани Добоја не сматрају јавну управу као партнера у рјешавању друштвених изазова — већ је виде као корумпирану препреку за нормалан живот и пословно-друштвене активности, која црпи друштвене ресурсе зарад уских интереса неколицине.

Општи резултат таквог приступа власти у Добоју је: дугорочна економска заосталост за уређеним земљама (чак и за бившим добојским селима преко ентитетске границе); угушена економија и широко распрострањено сиромаштво; недостатак жеље становништва да овде улаже, привређује и ради; пропала инфраструктура; масовно исељавање становништва у уређене земље и надолazeћи демографски колапс.

Да би се зауставио приступ, који многим људима изгледа као политичка пирамидална шема у Добоју, неопходно је дозволити грађанима да сами слободно бирају своју управу на изборима — тј. мора се зауставити изборна крађа, изборне преваре, и изборно насиље. У ту сврху, *За правду и ред — Листа Небојше Вукановића је израдила Платформу за слободне демократске изборе* која се подробно бави овим проблемом — и нуди конкретна рјешења.

Индикатори организације политичке пирамидалне шеме у Добоју

1) Врх пирамидалне шеме чине профили људи који се у нормалним и уређеним земљама ништа не питају, јер имају врло мало корисног да допринесу друштву или економији. Али у посткомунистичким системима — користећи наслијеђену умреженост, манипулације, парализовану државну управу и парализован правосудни систем — они чине „крем друштва и државе” који полако (али сигурно) гуши и води град/државу у пропаст (зарад уских личних интереса). Коалиција на власти даје утисак многим грађанима да се понаша као да је врх политичке пирамидалне шеме.

2) Пирамидалне јаничаре чине људи који „скупљају” гласове за друге, бивају пријављени за учествовање у изборним нерегуларностима (наводно организовање или спровођење изборних крађа, превара, насиља, пријетњи) — све зарад користи врха пирамидалне шеме. Многи грађани су под утиском да тим људима врх нуди наду да ће ући у „ужи круг”, и плаћа их пар стотина марака за те активности — а врхунац њихове награде је државни посао, који неће радити али ће примати плату (тј. живот на штету својих суграђана). Јаничарска накнада и њихово прекомјерно „запошљавање” у јавним фирмама доводи до банкрота и гашења јавних предузећа.

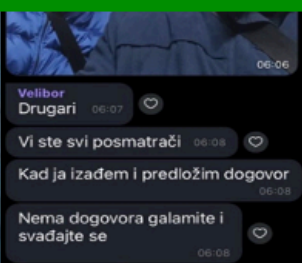
3) Ко се налази на дну и све плаћа: Обични грађани — умјесто да учествују у здравој економији, слободно и без уцена привређују и зарађују, крећу се по безбједним путевима, ходају по чистим улицама, дишу чист ваздух и пију чисту воду, имају квалитетну здравствену заштиту када им треба медицинска помоћ, шаљу дјецу у добро опремљене школе — присиљени су да живе ниским животним стандардом, без наде да сутра може бити боље и траже исељење у иностранство за себе или своју дјецу.

1)

СНСД

2)

	Број гласова
СНСД - МИЛОРАД	356 496
	166 60
	11

3)

2. Оздрављење пословне климе

Здраво приватно пословање је основа за све остале активности

Хљоб на столу, кров над главом, путеви, школе, болнице, велелепне цркве, одржавани паркови и шеталишта, путовања и одмори — ништа од тога није могуће обезбједити и изградити без реалне економске активности. **Приватно предузетништво својом активношћу зарађује за све горе наведено** — а не државна или локална управа.

Управа троши приватно стечени новац који је узела од својих грађана

Државна/локална управа не зарађује, већ троши — и то троши, не своје, него оно што је узела од предузетника и њихових радника, тј. својих грађана. Да би држава имала шта да потроши — на услуге и добра која су од колективног интереса, тј. бар би тако требало — приватни сектор мора да буде здрав и да успјешно послује. А да би приватни сектор успјешно пословао, апсолутно је неопходна здрава пословна клима — на шта имају директан утицај и за шта јесу задужене државна и локална управа.

Управа која заснива своју потрошњу на задужењима, умјесто здраве економске активности као што то Добој чини већ годинама — у суштини, отима будућу зараду од својих предузетника и радника (тј. грађана) и поклања је странцима. Тај поклон странцима је у облику задужења са великим каматама, и сумњивих услуга (нпр. предавање Озрена за рударење литијума) — а на велику штету грађана и дјеце, који ће то морати вишеструко да враћају (и да сnose опште посљедице), умјесто да са својим новцем и ресурсима граде своју будућност.

Економска клима је огледало управе

Реална економска активност је директан одраз пословне климе. Лоша управа која је узурпирана, корумпирана, спора, „рекешка“, нестручна и партократијска — производи изузетно лошу локалну економију. Локално предузетништво у Добоју је сведено на минимум, тј. готово је непостојеће. Добојски радно способни становници се масовно исељавају или једноставно раде преко ентитетске границе. На крају, угушени добојски привредници и радно способни становници — умјесто да зарађују за школе, путеве и болнице у Српској — зарађују и граде за Федерацију или неку земљу у Европској Унији.¹

Себични и кратковиди политичари који управљају Добојем, у потпуности су уништили добојску економију и угасили су сваку наду становника за боље сутра — јер нису у стању (или не желе) да се постарају за испуњавање основних потреба града и економије.

¹ Аутори овог документа немају ништа против изградње школа, путева и болница у Федерацији или у ЕУ. Напротив, желимо да основне услуге и инфраструктура буду доступне свуда и свима. Овај примјер је наведен као илустрација важности локалне и ентитетске економије за пружање основних услуга и инфраструктуре.

* Фотографије некадашњег центра Добоја, гдје је изграђена (стара) жељезничка станица (И. Цвијановић; М. Пуљановић); и поплављеног Добоја (Zesto1977) (Извор: "Wikimedia Commons").

Неопходне пословно–економске промјене у Добоју

За свеобухватну промјену економске климе у Добоју — а самим тим и за отварање могућности за боље сутра — неопходно је да се испуне испод наведени услови, за које је директно одговорна локална управа.

2.1 Изграђена привредна инфраструктура

Пословни центар за услужне дјелатности, тј. за терцијарну индустрију

Неопходно је одредити/одвојити простор за пословни центар града, и обавезну изградњу (комплетне) инфраструктуре уз приступе „кључ у руке” и „понуда прије потражње”.²

Индустријска зона за производњу добара, тј. за секундарни индустријски сектор

Одређивање простора за индустријску зону и обавезну изградњу (комплетне) инфраструктуре — уз приступ „понуда испред потражње”³. Понуда испред потражње подразумијева двије увијек постојеће опције по избору предузетника: 1) „кључ у руке” по претходно изграђеним и спремним димензијама; или 2) „изгради сам” по спецификацијама и потребама инвестиције.

Индустријска зона (за секундарни индустријски сектор), пословни центар (за терцијарне дјелатности), и позитивни управно–административни приступ (видјети објашњење испод) — су основа за здраву пословну климу, без које нема јаке економске дјелатности. Добој не испуњава ниједан од та три услова — и штавише, вишегодишња деструктивна политика добојске власти активно подрива сва три услова и директно одвраћа економску активност.

2.2 Позитиван управно–административни приступ

2.2.1 Сјеча прописа у домену локалне управе

Укидање свих прописа који нису *апсолутно неопходни*, тј. за све пословне активности које не угрожавају друге људе (физички, безбједносно и здравствено) и животну околину.

- **Непрестано преиспитивање сврсисходности регулатива**
У сарадњи са привредницима (не само средњих и великих, већ и малих породичних предузећа)⁴ као и друштва за заштиту радника, потрошача и животне околине — преиспитати сврсисходност правила и оптерећења за привреду. Начело приступа је да управа треба да се подробно брине само о регулативама које се односе на безбједности производа (производ не смије бити штетан), безбједност пословно–радног мјеста (активности и радни простор

² Постепена изградња подразумијева да се улаже у изградњу онолико колико је неопходно у датом тренутку — али уз развијен план комплетне изградње (потпуна изградња није могућа због велике задужености Добоја). Али приступ „понуда прије потражње” такође подразумијева увијек спремну и изграђену инфраструктуру за сљедећег предузетника.

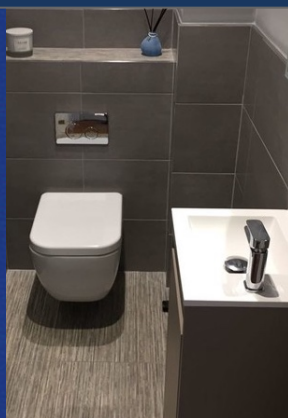
³ Видјети изнад објашњење стратешког приступа постепене изградње и понуда прије потражње.

⁴ Привредници морају бити у центру овог разговора јер нико не зна боље од привредника гдје се налазе административни проблеми које треба или прилагодити или укинути — уз начело да пословне активности не смију угрожавати људе или животну околину.

не смију бити опасни по раднике и потрошаче), и заштита животне/природне околине. За све остале регулативе, у начелу, ићи ка укидању.

- **Преусмјеравање локалних ресурса: Ка спровођењу сврсисходних правила а од „бесмислених регулатива” виших нивоа власти**

У случајевима гдје су на снази „бесмислене регулативе” — заостале из претходног комунистичког система у идеолошкој служби онемогућавања приватног предузетништва и/или уведене са вишег нивоа пост-комунистичке власти а нису сврсисходне — а за спровођење захтијевају ресурсе локалне власти, те локалне ресурсе у потпуности преусмјерити на важније (сврсисходне) регулативе.⁵

Ime vasesg preduzeca

Sluagan prednaznaka

Adresa
Pulizanski breg, grad, drzina
Telefon: (011) 555-8790, Fax: (011) 555-8791

DATE: 25. septembar 2012
BROJ FAKTURE: 100

Reputacija: Ime Ime prednaznaka
Adresa Pulizanski breg, grad, drzina
Telefon

Prodatik: Ime Ime prednaznaka
Adresa Pulizanski breg, grad, drzina
Telefon

Komentari ili posebna uputstva:

PRODAVAC	POSTAVLJANI BROJ	DATUM ISPORUKE	ISPORUKA PREKO	FRANKO BROJ* TAČKA	USLOVI
					Isplata po prijemu

KOLIČINA	OPIS	JEDINIČNA CENA	IZNOS	OK.

POREZI: - Din.

POREZNA STOPA: 8.60%

Какве све бесмислене регулативе су у оптицају, то најбоље знају привредници и организације за заштиту потрошача, радника и животне средине.

Прописи који у пракси ништа корисно не постижу осим прављења додатне штете, попут: „Књига рекламација”; прописане величине купатила за апотеке; обавезно плаћање пореза на пружене услуге прије него што корисници исплате фактуре (тј. плаћање пореза на приход који уопште није примљен!).

А са друге стране, имамо благе казне за еколошке катастрофе (нпр. редовно загађивање ријеке Спрече) које износе многоструко мање него што би предузећа морала да потроше да би избјегла те исте катастрофе. Резултат је планско изазивање ријечних помора и „радо плаћање казни”, јер је то профитабилније за загађиваче.

2.2.2 Јасне и сврсисходне административне процедуре и обавезе

- Сви критеријуми, регулативе и обавезе морају бити јасне и доступне преко интернета, у формату за претраживање.
- Регулative и административни процеси морају бити оправдани добром сврхом
 - уз сваки критеријум предочити јасно наведене разлоге и сврху
 - за сваки критеријум јасно навести који члан закона/одлука омогућава његово захтијевање и спровођење (тј. легалност сваког критеријума понаособ).
- Редовна комуникација са пословним удружењима и са удружењима заштите радника и потрошача у сврху попуњавања правно–административних рупа које се злоупотребљавају (напомена: сјеча „бесмислених” прописа не искључује рјешавање истинских проблема на које управа до сада није имала одговор, или није хтела да пружи одговор).

⁵ Локална власт нема материјални капацитет да испрати све своје надлежности, већ је присиљена да приоритизује. Спровођење сврсисходних административних оптерећења требају имати примат у односу на бесмислена оптерећења. Превенција физичког, безбједносног и здравственог угрожавања радника, потрошача и животне околине имају апсолутну примат над административним „бесмислицама” виших нивоа власти које локална власт нема надлежност да укине.

2.2.3 Убрзан проток испуњавања обавеза и административних процедура

- **Приступ „једна посјета — један шалтер”.** Оспособљавање свих шалтерских радника локалне управе да рјешавају или примају све захтијеве у домену локалне управе. На примјер, то подразумијева издавање неопходних докумената из домена локалне управе на лицу мјеста на једном шалтеру, као и омогућено електронско плаћање на сваком шалтеру.
- **Оспособљавање е-управе.** За све што је разумно могуће испунити и одрадити преко интернета у домену локалне управе — оспособити ту врсту интеракције између предузетника и управе. То јест, омогућити привредницима е-приступ неопходним информацијама и упутствима, испуњавање е-упитника, уговарање састанака са шалтерским радницима, плаћање административних дажбина, приступ информацијама о току предатих захтијева (који је тачан процес, докле је захтијев стигао у процесу, код кога је захтијев, да ли је захтијев ријешен, да ли су папири/документа спремни за преузимање).
- За све сврсисходне прописе који се могу упростити и убрзати, предузети конкретне мјере за њихово административно упрошћавање и убрзање.

2.2.4 Намети и порези (и за раднике и за послодавце) сведени на разуман минимум

- Циљ управе је подстицање економске активности, а не паразитирање државног апарата над реалним сектором. Треба имати на уму — економски гледано — да је вишеструко боље имати дупло већу економију са упола мањим порезима, него дупло веће порезе са упола мањом економијом (иако су државна примања у оба случаја иста). Управа треба предузети мјере постепеног смањивања/укидања пореза и намета — али у разумним оквирима јер су управи потребни ресурси за изградњу инфраструктуре и пружање основних услуга од друштвеног значаја.

2.3 Подршка за нова локална предузећа која немају локалног такмаца

- Административна и (ограничена) материјална подршка за нова локална предузећа — која немају локалног пословног такмаца а имају развијене пословне планове, доказано знање и капитал за послове којим (намјеравају да) се баве.
 - Подршка подразумијева смањење локалних административних трошкова и намета, смањених трошкова инфраструктуре и услуга локалне управе (по сниженој/бесплатној цијени на одређен период, тј. 12–36 мјесеци⁶).

2.4 Подршка за стварање озбиљне пољопривредне дјелатности

- Предузимање директних мјера — на основу документа *За правду и ред „Платформа за обнову пољопривреде Српске”* — које су у оквиру могућности и надлежности локалне управе.

2.5 Формирање градског привредног и пољопривредног савјета

- Формирање независног (волонтерског) привредног и пољопривредног градског савјета — сачињеног и изабраног од стране остварених пољопривредника и предузетника (великих, средњих и малих) у сврху пружања информација за развој градске економије, који укључује и јавни годишњи извјештај.

⁶ Истраживања показују да су прве три године критичне за преживљавање и успјех нових предузећа.

3. Транспарентна и одговорна локална управа

Градска управа нема „своје” ресурсе. Сви ресурси који се користе (финансијски, капитални, и персонални) — долазе од грађана и стога припадају грађанима. Управа само доноси одлуке о најбољем начину употребе тих ресурса, тако да се они употребљавају у општем (и дугорочном) интересу града и грађана.

Имајући на уму да ресурси припадају грађанима и да управа треба да користи те ресурсе у општем дугорочном интересу — неопходна је 100% транспарентност и јавни увид у коришћење свих локалних ресурса (финансијских, капиталних и људских). У супротном — ако су активности и потрошња прикривени — такав приступ отвара врата за злоупотребу ресурса и корупцију, на које се жале многи грађани у Добоју.

Сврха управе је да — на вријеме — организује ефективну и ефикасну употребу јавних ресурса у складу са вриједностима и приоритетима друштва којим управља. Нажалост, за Добој то није случај. Управа Добоја је подређена уским интересима партије, партијским главешинама и њиховим лакејима — умјесто да служи грађанима, општим интересима друштва и дугорочним интересима града.

3.1 Транспарентност одлука, активности и коришћења јавних ресурса

Локална управа се — по дефиницији — не бави одлукама од националног интереса и стога не постоји ниједан ваљан разлог за било какву врсту класификовања локалних информација као тајним или повјерљивим. Све одлуке које се доносе на локалном нивоу, све активности локалне власти, и коришћење јавних ресурса — морају бити транспарентне. Све и једна потрошена марка, свака употреба капиталних ресурса и ангажовање људства — мора бити 100% транспарентно и јавно доступно. Свако коришћење ресурса које није у општем интересу друштва или свако недостављање информација о коришћењу јавних ресурса — мора сносити јасне и неодложне посљедице, које су у најмањем случају удаљавање са радног мјеста у управи.

3.1.1 Скупштина града и транспарентност

Увођења мјера транспарентности, које се тичу рада градске скупштине, односи се на сљедеће:

- Телевизија коју финансира град мора преносити уживо сва засиједања скупштине града — преко ТВ сигнала и преко интернета. Снимци морају бити доступни на интернету минимум мјесец дана након одржавања засиједања.
- Сваки одборник има право да снима и преноси — са свог мјеста у скупштини — све што се догађа у скупштинској сали, без изузетка.
- Стенограми (записници нису довољни) су обавезни са свих сједница скупштине града. Стенограми морају бити објављени, на интернет страници скупштине, истог дана у прелиминарном облику, и у року од седам дана у коначном облику. Стенограми морају бити сачувани у архиви скупштине, која мора бити трајно доступна преко интернета и у формату који може да се претражује.
- Начелници свих градских служби, начелници одјељења, и директори предузећа морају бити присутни током сата пропитивања од стране одборника — током сваког дана засиједања скупштине. При чему, начелници и директори морају

одговарати на сва питања која се тичу коришћења ресурса, особља, одрађеног и неодрађеног посла, планираног посла, или било којих градских одговорности која су у њиховој надлежности. Опозицији мора бити препуштено да поставе не мање од пола од укупно постављених питања.

- Уколико начелници и директори немају спреман одговор на лицу мјеста, писмен одговор мора бити приложен скупштини и одборнику који је поставио питање, у року од 14 календарских дана.
- Питања која се писмено одговарају, се неће потраживати од одборника да га писмено понови, већ ће одговорна лица користити стенограм.
- Сва документа која се спомињу/цитирају у скупштини града морају бити приложена скупштини и објављена уз стенограм.

3.1.2 Градска администрација и транспарентност

Одговори — градоначелника, начелника одсијека, и директора — на писмена питања одборника и народних посланика

- Градоначелник, начелници одијела, и директори јавних предузећа дужни су да одговоре на питања одборника и народних посланика (из изборне јединице у којој се налази град) у року од 14 календарских дана. Питања на која су дужни да одговоре, тичу се потрошње и употребе ресурса (финансијских, капиталних и људских).
 - На сва питања која су у надлежности одговорног лица (градоначелник, начелници, директори) мора се доставити одговор са траженим подацима.
 - Одговорни могу наложити својим службеницима да саставе нацрт одговора на постављена питања, које одговорни морају потписати у завршном облику.
 - Игнорисање питања, недостављање тражених информација, или достављање нетачних информација је основа за смјену одговорног лица.

Квалификације и описи радних места буџетских запосленика су јавни

- Организационе шеме свих установа на градском буџету или у власништву града да буду јавне и доступне преко интернета.
- Организационе шеме да садрже све запослене, без изузетка.
- Опис радног мјеста и висина примања за све и једно радно мјесто које има примања из буџета града — као и радне и образовне биографије лица које попуњавају та радна мјеста — да буде јавно доступно преко интернета.
- Систематска подјела људских ресурса на специјалистичка и генерално-административна радна мјеста.
 - Имајући обзира да постоје радна мјеста у управи и у јавним предузећима која су изразито стручно-специјалистичке природе (нпр. инжењери, електричари, информатичари, правна служба, књиговодство, итд.) — неопходна је јавно доступна систематска подјела свих радних мјеста на стручна, генерално-административна и политичка (уколико постоје) радна мјеста. Политичка и генерално-административна лица не могу попуњавати стручна радна мјеста.

Тендерске понуде и уговори су јавни

- Укинути (и забранити) „слијепе” лицитације и тендере. Све лицитације да буду јавне и сви учесници, као и јавност, да имају приступ понудама (шта се нуди и колико се нуди) док траје лицитација/тендер и након.
 - На избор побједника лицитације/тендера моћи ће да се уложи жалбе у року од 14 дана. Жалбе су јавно доступне преко интернета, и то не касније од три дана након подношења жалбе.
 - Одговори на жалбе морају бити објављени прије закључивања уговора са побједником лицитације/тендера.
 - Сви уговори морају бити у потпуности јавно доступни, не касније од три дана након што је уговор потписан.

Јавни, тренутни и детаљни увид у финансијску јавну потрошњу

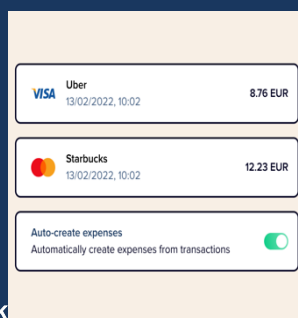
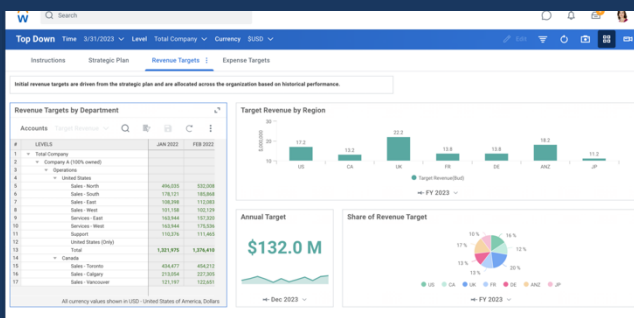
- Приходи и расходи града, затим задужења градске управе и предузећа морају бити транспарентни и у потпуности јавно доступни — на захтијев одборника, народних посланика и на интернет страници локалне управе. Скривање информација о задужењима је апсолутно неприхватљиво.
- Јавно доступан увид (преко интернет портала) у све јавне расходе — сваком грађанину и за сваку тачку расхода.
 - Напомена: Одавно постоји технологија која аутоматски омогућава регистровање, завођење, праћење и класификовање јавних расхода који се аутоматски заводе и класификују (шта је потрошено; на шта је потрошено, укључујући и плате; и копије рачуна/извода/фактура).
 - Забранити коришћење готовине за све јавне/буџетске расходе као и расходе јавних предузећа. Сви јавни расходи морају се исплаћивати искључиво електронски због аутоматског завођења потрошње и транспарентности.

Програми коју омогућавају транспарентност

Програми аутоматске и полу-аутоматске контроле јавне потрошње и транспарентности су увелико доступни већ деценијама (видјети испод слике примјера сличних програма).

Особине програма за праћење јавне потрошње укључују: Јавни расходи/уплате искључиво су у електронском облику; аутоматско завођење рачуна уз пропратно скенирање папирног рачуна и објашњења потрошње; завођење сваке уплате појединачном лицу које је извршило уплату и аутоматска обавеза надређеног да одобри извршену уплату, што чини одговорним и уплатиоца и надређеног (уплате које нису одговарајуће доносе аутоматске последице, тј. одговорни морају да врате новац из личних средстава); скупљање информација које омогућавају кривично гоњење за ненамјенску потрошњу буџетских средстава.

Напомена: Све особине и мјере које су изнад наведене представљају стандард у јавним управама развијених земаља.

The screenshot shows a web application interface for viewing expenses:

- Summary:** \$852.80 to submit, \$1274.53 under validation, \$1178.00 to be reimbursed.
- Expense List:** A table with columns: Expense ID, Expense Date, Description, Employee, Field By, Activities, Total, and Status.

Expense ID	Expense Date	Description	Employee	Field By	Activities	Total	Status
500002	11/13/2023	Dinner with client	Marc Demo	Company	Each receipt	\$ 112.78	Approved
500002	11/13/2023	Rental Car	Marc Demo	Company	Each receipt	\$ 452.39	Approved
500024	11/13/2023	Lunch with client	Mitchell Admin	Employee (to reimburse)		\$ 152.00	Approved
500024	11/16/2023	Travel by Air	Mitchell Admin	Employee (to reimburse)		\$ 700.00	Approved
500024	11/16/2023	Hotel Expenses	Mitchell Admin	Employee (to reimburse)		\$ 1,274.53	Approved
500041	11/05/2023	Breakfast	Lucie Pollet	Employee (to reimburse)		\$ 20.00	Approved
500041	11/05/2023	Travel by car	Lucie Pollet	Employee (to reimburse)		\$ 108.84	Approved
500041	04/03/2023	Laptop	Mitchell Admin	Employee (to reimburse)		\$ 889.00	Approved
500041	04/03/2023	Screen	Mitchell Admin	Employee (to reimburse)		\$ 289.00	Approved
500041	01/15/2023	Lunch with client	Marc Demo	Employee (to reimburse)		\$ 152.80	Approved
500041	01/15/2023	Travel by Car	Marc Demo	Employee (to reimburse)		\$ 126.15	Approved

увид у потрошњу/расходе (до најмањег детаља) свим грађанима, без посебних дозвола.

Јавни тромјесечни увид у пословање јавних предузећа, администрације и скупштине града

- Увођење редовног „јавног увида у пословање” кроз одборничка пропитивања председника скупштине, градоначелника, начелника одсјека, директора, и њихових замјеника — четири пута годишње у трајању од једног дана за свако предузеће и одсјек.
 - Пропитивања се преносе/снимају (право снимања/преноса имају телевизија, новинари, и одборници) — уз завођење стенограма.
 - Пропитивања су искључиво на тему употребе јавних ресурса, одлука, обављеног посла и планираног посла (ко, колико, када, на шта, зашто, шта је постигнуто, шта се планира).
 - Током пропитивања није прихватљиво да одборници предлажу и захтијевају нову потрошњу и нове одлуке — јер одборници на пропитивањима пропитују а на скупштинским засиједањима предлажу.
- Игнорисање питања, недостављање тражених информација, или достављање нетачних информација је основа за смјену одговорног лица.
 - Одговори који нису пружени на лицу мјеста, да буду писмено достављени у року од 14 дана одборнику и скупштини (за архивирање).
- Одлуке које нису легалне или злоупотребљавају ресурсе града зарад личне користи, чиниће основу за губитак радног мјеста и кривично гоњење — не само одговорног лица већ и свих других лица који су били у (административном ланцу одобравања злоупотребе).

<p>Транспарентност</p> 	<p>Притисак</p>
<p>Посљедице</p> 	<p>Одговорност</p>
<p>Кроз системе транспарентности и јавног притиска (пропитивање и доступност информација) износе се на видјело докази злоупотребе јавних ресурса — што омогућава правне посљедице, обесхрабрује нове злоупотребе и изнад свега подстиче одговорност у раду управе.</p>	

3.2 Одговорна управа

Ниједан ниво власти нема толико велики утицај на свакодневницу грађана, колико то има локална управа: Квалитетна пијаћа вода, канализација, гријање, локалне цесте и тротоари, грађевински прописи и дозволе, пословни прописи и дозволе, чистоћа града и одвоз смећа, паркови и игралишта. У суштини, локална власт је дужна да се постара да једноставна — али врло важна — свакодневница функционише. Није посао локалне власти да се бави високом политиком — већ да се постара да су насеља у општини чиста, уредна и функционална. Стога, најбоља локална власт је она на коју грађани не мисле — што је случај када основне услуге добро (а непримјетно) функционишу.

Сврха управе је да организује употребу јавних ресурса у складу са вриједностима и приоритетима друштва којим управља. То јест, посао управе је да рјешава колективне и дугорочне проблеме и изазове грађана — на вријеме, ефикасно и ефективно.

У центру пажње и активности локалне власти морају бити потребе и интереси грађана, као што су:

- уређен град и насеља
- општа услужност и предусретљивост локалне администрације
- мир и безбједност грађана
- слободно предузетништво и здрава пословна клима
- безбједност радника на радном мјесту и безбједност производа за потрошаче
- здрава и очувана животна околина.

Култура управе: Грађани у центру пажње

Легитимитет управе исходи од грађана, тј. локалних избора спроведених без изборне крађе и без изборних превара. Затим, и физичка одрживост локалне управе (неопходне финансије) исходи из приватне економске активности грађана (тј. активности предузетника и радника). Имајући на уму да и легитимитет и финансијска одрживост управе исходе од грађана — управа је дужна да на прво мјесто ставља интересе грађана а не уске интересе политички повезане неколицине.

Грађани морају бити у центру пажње и услуга. Шта је потребно грађанима, шта је грађанима лакше и једноставније — а истински се не коси са безбједности и миром других грађана и животне околине — мора има примат над томе шта је згодније управи и службеницима. Локална управа је дужна да промијени своју културу опхођења са грађанима, тј. да се културолошки пребаца са претходног тоталитарно-комунистичког система на приступ уређених и развијених земаља гдје постоји свијест да легитимитет и финансијска одрживост управе исходе од грађана а не од партије. Локална управа мора спровести испод наведене културолошке измјене и приступ раду — и коначно постати сервис грађана а не партије.

- **Све што локална управа захтијева од грађана мора имати здрав разлог.** Прописи које управа захтијева од грађана морају бити разумни, сврсисходни и на корист грађана. Локални прописи чија сврха не може бити објашњења — од стране људи који захтијевају њихово испуњење — значи да или службеници не раде добро свој посао или прописи требају бити измијењени/укинати. Прописи зарад прописа, намети зарад намета — не служе интересима грађана и стога нису

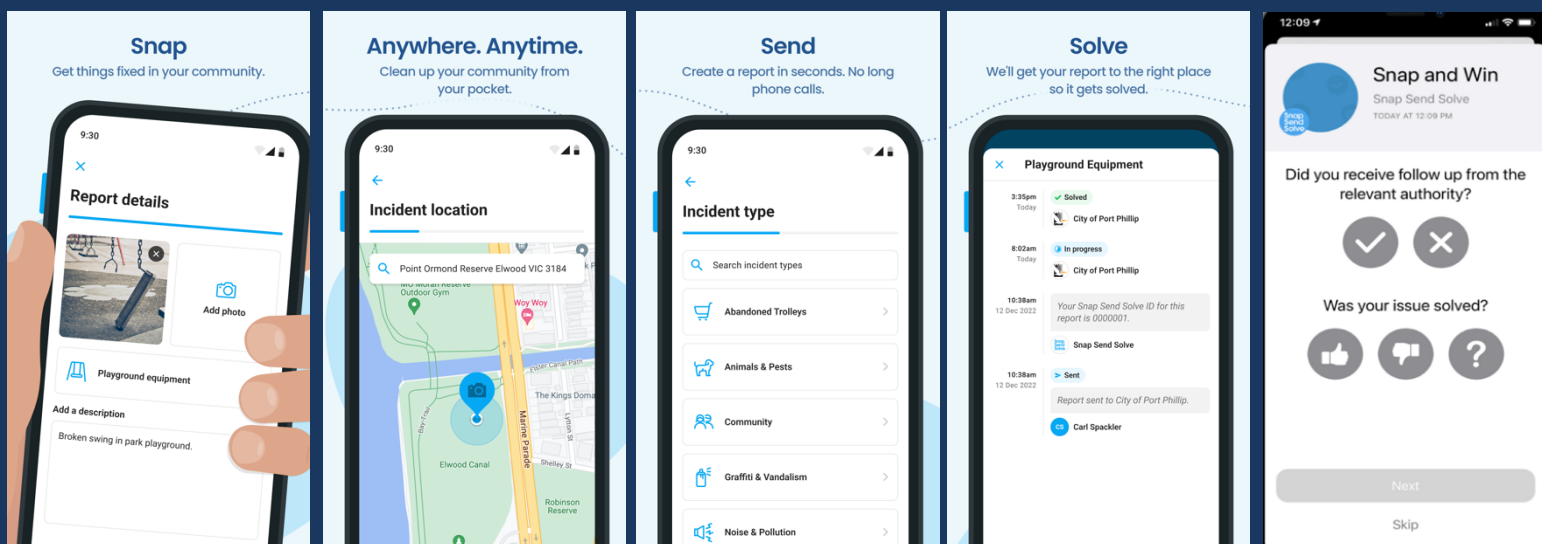
прихватљиви. Грађани не смију бити доведени у ситуацију да испаштају због неспособне управе/службеника или бесмислених процедура.

- **Пристап „једна посјета — један шалтер”.** Оспособљавање свих шалтерских радника локалне управе да рјешавају или примају све захтијеве у домену локалне управе. На примјер, издавање неопходних докумената из домена локалне управе на лицу мјеста на једном шалтеру код једног службеника, као и омогућено електронско плаћање на сваком шалтеру.
- **Оспособљавање е-управе.** Све што је разумно могуће испунити и одрадити преко интернета у домену локалне управе — оспособити ту врсту интеракције између предузетника и управе. То јест, омогућити грађанима е-приступ неопходним информацијама и упутствима, испуњавање е-упитника, уговарање састанака са шалтерским радницима, обавјештење о заprimљеним предметима (који је тачан процес, докле је предмет стигао у процесу, код кога је предмет, да ли је предмет окончан, да ли су папири/документа спремни за преузимање).
- **Управа као сервис грађана.** Неопходна је свакодневна свијест администрације да грађани и предузетници нису дужни познавати процедуре и обавезе — и да је дужност административних радника да услужно објашњавају свим грађанима шта је неопходно да се уради и зашто (на лицу мјеста, преко интернета или телефона). У ту сврху, неопходан је прелаз културе опхођења управе према грађанима са комунистичко-тоталитарног приступа (грађани служе држави/партији), на демократски приступ (држава служи грађанима). Демократски приступ локалне администрације је да буде пријатан, услужан и од помоћи грађанима.

Телефонска апликација у сврху пријава и рјешавања проблема у домену локалне управе

Стандардна је пракса у уређеним градовима могућност пријаве проблема управи, преко паметних телефона, зарад њиховог рјешавања (видјети испод слике често коришћене апликације „Snap Send Solve”). При чему, грађани пријављују проблем кроз апликацију тако што приложе слику, означи локацију на карти, назначе у чему је проблем, и наведу шта желе да управа учини по том питању (нпр. проблем са отпадом, опасност на шеталишту, квар уличног свјетла, бука, квалитет воде, или било шта друго што је у надлежности града).

Затим, апликација аутоматски указује жалбенику докле је стигла његова пријава (шта се ради по том питању), и саставља извјештаје врху градске управе и скупштини о проблемима које грађани пријављују и да ли/како су проблеми ријешени.

4. Рјешавање конкретних проблема

Сврха управе је да организује употребу јавних ресурса у складу са вриједностима и приоритетима друштва којим управља. При чему, задатак управе је да рјешава колективне и дугорочне проблеме и изазове грађана на вријеме, ефикасно и ефективно. То подразумијева дугорочна системска рјешења попут здраве економске климе и културе транспарентне и одговорне управе — али и рјешавање конкретних проблема која имају облике пројеката попут заштите града од поплава, поправке и прављење путева, квалитет пијаће воде, одлагање отпада, итд.

4.1 Урбанистички план: Јавно планирање Добоја

За правду и ред сматра да Добој треба имати јавни урбанистички план који дугорочно и осмишљено усмјерава развој и изградњу Добоја на општу корист његових грађана. Са друге стране, садашња неодговорна и кратковида власт сматра да урбанистички план није потребан Добоју, већ да планирање града треба бити усмјеравано хировима и тајним уским интересима неколицине партијски повезаних моћника.

Уређени градови — за разлику од Добоја — ослањају се на урбано планирање како би били функционални и пожељни за живот. То јест, имали пријатно организован простор, ефикасну и функционалну инфраструктуру, здраву управу природним ресурсима и животном околином — и привукли предузећа да би обезбиједили максималан ниво економског развоја. У суштини, урбанистички план је пут ка високом квалитету живота становника.

Урбано планирање се односи на стварање окружења које је погодно за квалитетан живот и рад у једном граду. То се чини кроз планско и дугорочно усмјеравање употребе простора, инфраструктуре, природне околине, и јавних услуга — као и њихове интеракције. Лоше или непостојеће планирање производи нижи квалитет живота него када се праве и спроводе урбанистички планови.

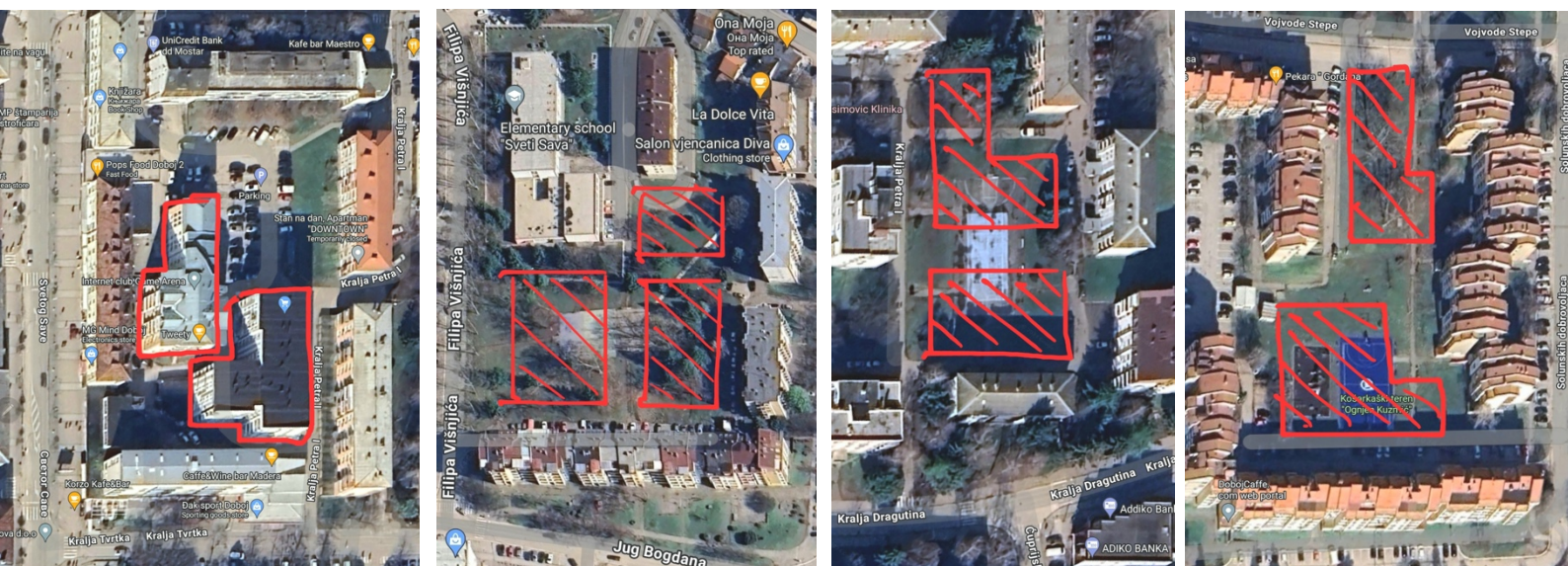
Гдје би сте радије живјели, радили и улагали: У граду са слике лијево или у граду са слике десно?

Ипак, обе слике су из истог града, само је један дио града планиран а други није. Један има зеленило и дрвеће, широке тротоаре и путеве — а други је скуп густо набијених објеката без озбира да ли они били нови и велики (горњи десни угао) или мањи и старији (испред). Садашња власт у Добоју већ годинама води наш град ка слици десно.

4.2 Зауостављање бетонизације: Упис зелених површина у власништво зграда (ЗЕВ-а)

У складу са нормама у уређеним градовима и развијеним земљама, зелене површине око зграда требају бити у власништву тих зграда/заједнице етажних власника (ЗЕВ-а).

Недвосмислена намјера *За правду и ред* је да град препише власништво зелених површина око зграда на ЗЕВ и тиме спријечи бетонизацију града и даље нарушавање мира и квалитета живота грађана.

Да би се зауставила бетонизација по Добоју (примјер слика лијево), и онемогући „угуравање” додатних објеката по зеленим површинама између зграда — власништво зелених површина између/пored зграда треба уписати на зграде (ЗЕВ) гдје се оне налазе.

4.3 Реституција права паркирања станара испред својих домова

У претходном периоду, грађани су били свјedoци узурпирања њиховог паркинга од стране градске управе. Наиме, паркинг мјеста испред/између зграда је градска управа присвојила и отпочела наплаћивање паркинга станарима испред њихових домова. *За правду и ред* сматра да то није прихватљиво стање.

За правду и ред сматра да проблем узурпирања паркинг мјеста од стране градске управе треба ријешити на сљедећи начин: 1) уписом паркинга око зграда у власништво ЗЕВ-а; или 2) обавезно давање картица за бесплатно паркирање свим возилима која су регистрована на адресу зграде испред које се налази паркинг.

4.4 Реституција пољопривредног земљишта

Национализација површина треба да служи само за јавне пројекте инфраструктуре од националног значаја, попут изградње путне инфраструктуре, аеродрома, проширивање градова (а не приватне пројекте).

За правду и ред сматра да је одузимање земље од стране тоталитарне комунистичке власти — због идеологије а не због изградње инфраструктуре — насилно отуђивање и *de facto* крађа. За правду и ред сматра крађу неприхватљивом, без обзира да ли ту крађу чинили приватници или држава.

Посљедично, пољопривредно земљиште које је тоталитарна комунистичка власт одузела домаћинима, а сада је под контролом града, треба вратити њиховим законитим власницима/наследницима у складу са „Пољопривредном платформом”⁷.

„Случај Подновље” — гдје је тоталитарни комунистички режим насилно одузео пољопривредно земљиште у добојском насељу Подновље, а коју садашња градска управа продаје трећим лицима — је апсолутно неприхватљив. Одузето пољопривредно земљиште у Добоју, попут земље у Подновљу, не смије се продавати трећим лицима већ мора бити враћено легалним власницима/наследницима.

4.5 Заштита од поплава

Изградња насипа, тј. подизање обала није једини приступ заштите од поплава. „Дрецинг” (енг. *dredging*) је устаљен и стандардан приступ спуштања дна на ријекама и у мору (нпр. Лондон и ријека Темза).

Машине „дрецери” (енг. *dredger*) копају пијесак, глину и камен са ријечног дна и избацују материјал директно на обалу (или на барке) — и посљедично спуштају ријечна корита дубље у земљу и тиме онемогућавају излијевање ријека и поплаве.

Коришћење дрецера за спуштање и одржавање ријечног корита би онемогућило да се више икада понови поплава у Добоју. За правду и ред је добио од кинеске компаније која се бави масовном производњом дрецера (видјети слике испод) прорачун да би куповина и транспорт такве машине коштало Добој \$150.000.

Куповина и испорука дрецера — који може да спусти корито ријеке Босне дубље у земљу и тиме заштити Добој од поплава — кошта вишеструко мање од годишњег буџета градоначелника Јеринића. Буџет градоначелника је 510.000КМ за 2024. годину (од чега 300.00 за услуге информисања и медија, и 100.000 за репрезентацију) — док дрецер са слика изнад (са урачунатом испоруком) кошта \$150.000.

⁷ Платформа за обнову пољопривреде Српске: Пољопривреда за будућност (За правду и ред — Листа Небојше Вукановића (2024).

4.6 Проблем одлагања отпада, дивљих депонија и чистоће града

У Добоју — и уопштено у Српској и БиХ — постоји широко распрострањен проблем са одлагањем отпада и дивљих депонија. Локалне власти, по цијелој земљи, су се углавном показале или неспособне или незаинтересоване да ријеше проблем одлагања отпада.

За правду и ред сматра да је проблем одлагања отпада и основне чистоће града превазиђен проблем у савременом и уређеном свијету. Отпад и смеће су проблем само у градовима гдје је управа незаинтересована за рјешавање овог основног проблема — јер вјероватно сматрају да је сасвим нормално имати прљаве градове и смеће на сваком кораку.

За правду и ред сматра су у 21. вијеку прљави градови и дивље депоније неприхватљиви и сматра да треба учинити сљедеће:

- ангажовати (доказане) стручњаке (са искуством) за израду студије и плана спровођења квалитетног рјешавања проблема одлагања отпада на савремен начин, за сва добојска насеља;
- забранити одлагање отпада из других градова јер сматрамо да Добој није пустиња или туђе сметљиште;
- омогућити приступ грађанима да сами довозе и одлажу свој отпад на легалне и контролисане депоније;
- увођење обавезног плаћања одвоза отпада за све адресе и мјеста пребивалишта — без обзира да ли живјели у центру граду, на селу, или су у питању викендице;
- систем бесплатног и редовног одвоза кабастог смећа (по угледу на уређене градове) гдје се свака три мјесеца организовано купи и одвози кабасто смеће, које станари могу да избаце испред својих домова до два дана раније (по унапред утврђеном распореду);
- набавка савремених возила (већих за улице и мањих за тротоаре) за аутоматско чишћење и прање улица.

Док су добојске улице прилично прљаве (прошаране су отпацама, блатњаве су и веома прашњаве), уређени градови су чисти јер су давно превазишли ручно чишћење улица и тротоара. Уређени градови врло ефективно користе савремена возила за чишћење улица и тротоара (слике 1 и 2) — док су радници градске чистоће у Добоју присиљени да ручно чисте улице и тротоаре, што је много спорије и мање ефективно. За правду и ред сматра да су много важнија и потребнија нова возила градске чистоће, него луксузна возила за градске функционере и директоре.

Умјесто дивљих депонија, уређени градови пружају грађанима могућност да сами (без надокнаде) одвезу кабасто смеће на градски отпад гдје се примају приватна возила (слика 3), или да по устаљеном распореду искористе организован и редован одвоз кабастог отпада са улице (слика 4).

4.7 Квалитетна градска пијаћа вода

Добој има изразито тврду воду због високог нивоа минерала калцијума и магнезијума у градском водоводу. Тврда вода изазива велику материјалну штету грађанима јер таложење минерала уништава инсталације и технику која долази у додир са водом. Штета коју тврда градска вода чини грађанима је већа него што би коштало град да уклони тај проблем омекшавањем воде. Тврда вода чак и онемогућава ефективну основну хигијену јер блокира дејство сапуна (детерџента, шампона).

Добој није једини град који има проблема са тврдом водом. Многи градови имају сличан проблем — али за разлику од Добоја, уређени градови чине нешто по том питању. На примјер, град Дејтон (САД) има јако тврду воду, али дејтонски градски водовод мекша воду за својих 400.000 становника⁸; што чине и градови у Француској и Аустралији⁹.

Мекшање воде је стандардна пракса у многим градовима широм свијета.

Не постоји ништа основније за један град од чисте и квалитетне пијаће воде. Нажалост, Добој нема квалитетну градску воду, а често се сумња да нема ни чисту пијаћу воду — што је у 21. вијеку неприхватљиво за један град.

Дејтонски водовод, попут многих градова широм свијета (нпр. Сјеверној Америци, Европи, Аустралији) мекша воду за својих 400.000 грађана. Приложена слика у средини је дејтонски базен за мекшање воде, а слика десно је дијаграм дејтонског водовода гдје је први корак у третману воде њено мекшање.

Добојска вода не мора да буде лоша (тј. тврда и неријетко прљава) — то је избор власти. Постоје рјешења — али у њих није улагано јер власт Добоја сматра да је важније потрошити новац грађана на луксузна возила за „партијске другове” него за основну дјелатности попут градског водовода.

За правду и ред сматра да треба ангажовати (доказане) стручњаке са искуством да израде студију и план спровођења у сврху подизања квалитета и мекшања добојске воде.

⁸ <<https://www.daytonohio.gov/DocumentCenter/View/1697/2012-Water-Quality-Report#:~:text=Dayton%27s%20water%20treatment%20plants%20use,in%20the%20water%20treatment%20process>>

⁹ <<https://www.veolia.com/en/resources/water-cycle/water-softening-our-solutions-cities>>
<<https://www.cleanteqwater.com/resources/case-studies/bore-water-softening-plant-australia/>>

4.8 Рјешавање проблема саобраћајне инфраструктуре

Саобраћајна инфраструктура прожима сваки дио живота грађана — и личног и пословног, и одраслих и дјеце. Да ли ишли на посао, у школу, до продавнице или једноставно у посјету до ближњих — безбједна саобраћајна инфраструктура није луксуз већ неопходна основа.

У 21. вијеку је незамисливо да градска насеља нису повезана са путевима и за возила и за пјешаке — која су безбједна и омогућавају разумну брзину кретања.

Добојски „стандард“ саобраћајне инфраструктуре су уски путеви прошарани са безброј дубоких рупа, и без тротоара за пјешаке — и то под условом да уопште има асфалтиран пут или тротоар.

Саобраћајна инфраструктура у Добоју и добојским насељима више одговара почетку прошлог вијека него 21. вијеку, и наставља да се погоршава. Огромна већина путева је у изразито лошем стању због неодржаваног или уског асфалта, или генерално због непостојећег асфалта или тротоара. Лоше стање добојске саобраћајне инфраструктуре свакодневно наноси штету возилима, приморава саобраћај да се креће спорије него што би требало — и што је најважније, није безбједан ни за возила ни за пјешаке. За правду и ред сматра да је тренутно стање путева у Добоју апсолутно неприхватљиво и не доличи 21. вијеку.

Уски путеви препуни дубоких рупа и без тротоара за пјешаке више одговарају почетку 20. вијека када није било пуно возила нити машина за прављење путева — а не трећој деценији 21. вијека. Овакво стање онемогућава безбједно мимоилажење аутомобила са другим аутомобилима и са пјешацима (нпр. дјеца која тим путем иду у школу или одраслим пјешацима до посла).

Примјер на сликама изнад (Улица добојских бригада) је жалосни „добојски стандард“ путева — који не приличи нити граду нити 21. вијеку. То је стандард лоше и neodговорне добојске власти која очито сматра да није њихов посао да користе добојске финансије за поправку и изградњу путева и тротоара.

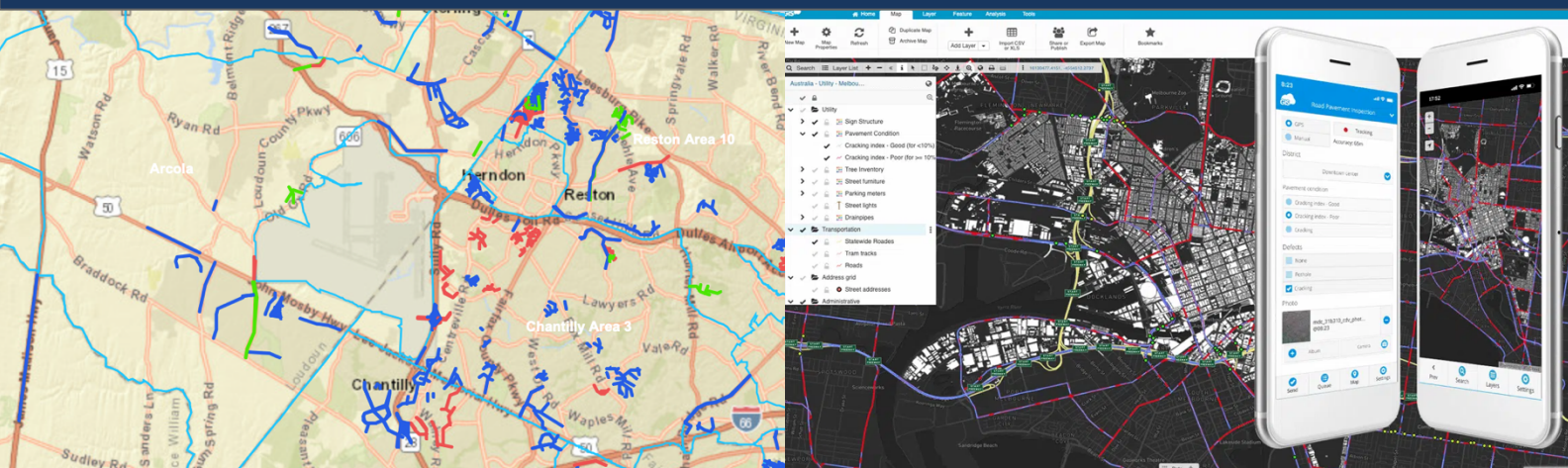
4.8.1 Мапирање добојских путева и њиховог стања

У градовима гдје управа озбиљно схвата свој посао и односи се одговорно према саобраћајној инфраструктури — честа је пракса мапирање путева и њиховог стања, зарад **дугорочног планирања циклуса** одржавања, поправке, обнове и прављења, путева.^{10 11} Мапирано стање путева је доступно јавности преко интернета — при чему, и грађани могу да пријављују лоше стање путева, означавајући тачна мјеста уз приложене фотографије проблема (на интернет карти), након чега надлежни тим одлази на терен да потврди пријављено стање.

Као што је стандард у уређеним мјестима, интерактивна интернет мапа саобраћајне инфраструктуре у добојској општини треба да садржи ознаке њиховог стања — на основу којих се планира циклус прављења и одржавања путева, по објективној и јавно доступној формули. При чему, ознаке треба да садрже следеће:

- 1) врста коловоза (асфалт, макадам, земљани)
- 2) прометност коловоза (прометнији путеви су важнији)
- 3) стање асфалта/подлоге
- 4) безбједносно стање коловоза (ширина пута, рупе, ивице пута, итд.)
- 5) тротоари, тј. да ли тротоари уопште постоје, њихово стање, да ли су поплавлени током и после кише или су проходни, безбједност тротоара (високи ивичњази насупрот ниских или непостојећих ивичњака)
- 6) да ли постоје бицикличке стазе, и ако постоје да ли су одвојене или су на коловозу.

Могућност интеракције грађана са интернет мапом је обавезна — тј. да грађани могу сами да виде регистровано стање путева и да пријављују лоше стање уз приложене фотографије. При чему, важно је јавно вођење евиденције колико је прошло времена од пријаве (нпр. рупе на путу) до рјешавања проблема (нпр. пуњење асфалтом).

Фотографије изнад су примјер обиљежавања путева у савезној држави Вирџинија (САД) на јавно доступној и интерактивној мапи — уз могућност грађана да сами обиљежавају проблеме уз приложене слике.

¹⁰ <https://www.arcgis.com/apps/webappviewer/index.html?id=fbf86e85fdb43e482432f41d1dbb51c7>

¹¹ <https://www.giscloud.com/blog/online-gis-in-road-work-inspections-and-maintenance/>

4.8.2 Утврђен редослијед поправки и прављења путева

Као што се то чини у озбиљним земљама, гдје управа (посвећено) ради свој посао — обавезна је јавна буџетска алокација за редовну израду путева. При чему, алокација за путеве садржи на шта се тачно односе та буџетска издвајања (тј. појединачни називи путева/дионица, врста израде, и коштање сваке израде понаособ).

Стога, након израде мапе стања путева, неопходна је израда јавног списка редослиједа поправки и прављења добојских путева, који садржи сљедеће:

- редослијед израде путева (поименично по називу улице или дионице улице)¹²;
- врста радова на путевима (да ли поправка, реконструкција, нови пут);
- процјена колико ће коштати радови, али и колико је коштало по завршетку;
- очекивана година израде (а у текућој години мјесец), који укључује првобитно планирани датум, тренутно планирани датум, и коначна дужина кашњења по завршетку израде; и
- уз изнад наведене информације формиран детаљан план за текућу годину, али и површнији трогодишњи план.

Дугорочан редослијед израде путева мора бити сачињен по јавно доступној формули¹² која проистиче из изнад предоченог мапирања стања путева.

Имајући на уму изразито лоше стање добојске саобраћајне инфраструктуре, коју је ова градска власт у потпуности запоставила — након успостављања одговорне власти, изнад споменути редослијед израде путева ће бити убрзаван у складу са растом буџета економски ослобођеног Добоја. Коначни циљ је редован циклус израде путева, умјесто: реактивног рјешавања опасних путева; путева који по својој величини (преуска цеста, непостојећи тротоари) нису безбједни за учеснике саобраћаја; или уопште непостојећих асфалтних путева кроз и између добојских насеља.

За редовно одржавање добојске саобраћајне инфраструктуре — што је у суштини непрестани циклус рада — неопходно је градско предузеће које се тиме бави свакодневно. Такво предузеће је постојало (*Добој-путеви*) — али ју је неодговорна власт у Добоју злоупотребом моћи и личним интересима уништила, и осудила добојска насеља на опасне и лоше путеве. Без градске фирме која је посвећена непрестаном одржавању и изради добојске путне мреже — није могуће имати безбједне и функционалне саобраћајнице које одговарају савременим стандардима (асфалт без рупа, пут довољно широк за безбједно мимоилажење возила, безбједни тротоари).

Редовно одржавање путева не омогућава само бржи и безбједнији саобраћај — већ и је дугорочно јефтиније рјешење од реконструкције запуштених путева.

Нажалост, добојска управа као по правилу чека да путеви потпуно пропадну (умјесто да их одржавају на вријеме) — да би онда финансирала комплетну реконструкцију и то лошег квалитета и лоше израде, а по великим цијенама.

¹² Редослијед проистиче из јавно доступне формуле, која мора бити сачињена по савјету саобраћајних стручњака, и уз јасно образложење. На примјер, приоритет могу имати улице које уопште немају асфалт, које уопште немају тротоар, високо-фреквентне улице, затим брзо попуњавање рупа, итд.

Лош квалитет израде је главни узрок пукотина и рупа, тј. опасних и спорих путева који последице морају наново да се израђују (и плаћају)

Лоше претходне одлуке управе — које се тичу квалитета израде путева — касније долазе на додатну наплату јер је скупље направити лош пут, који се мора непрестано поправљати, него га једном квалитетно изградити.

Стварање рупа и пропадање саобраћајне инфраструктуре почиње са лошим или јефтиним квалитетом израде, због којег долази до пуцања асфалта.

Коловозни слојеви лошег квалитета, који су недовољно чврсти и крути за ниво саобраћајног оптерећења, чине прву фазу настанка рупа на путевима. Наиме, лош коловоз ће се савијати под оптерећењем точкава и та учестала напрезања на дну асфалта доводе до иницирања и ширења пукотина у асфалтним слојевима. Затим ту су и други фактори — такође лошег квалитета израде — који изазивају пукотине у коловозу:

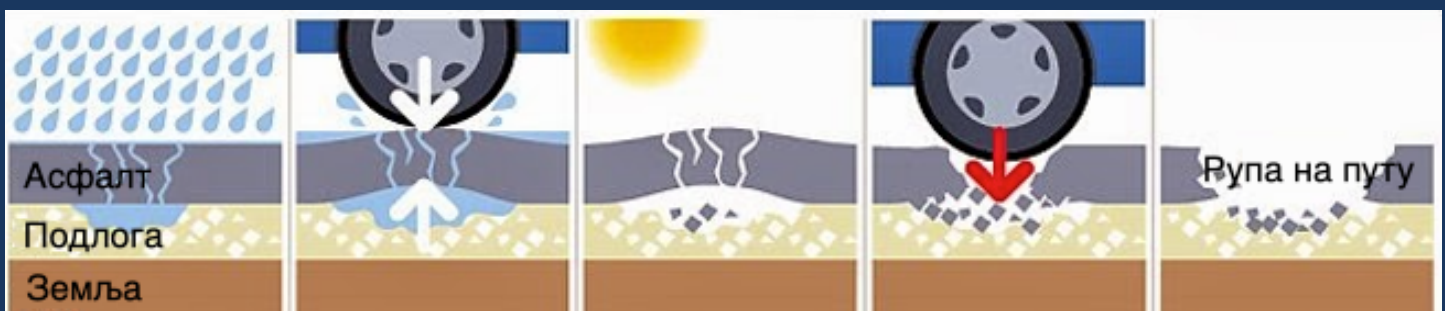
- 1) лош одвод који омогућава продирање воде која остаје у подлози, омекшава тло и слаби подлогу;
- 2) старење асфалта (старење настаје услед оксидације битумена који повезује асфалт, а рјешава се редовним одржавањем површине) да би с временом површина асфалта постала крхка, ломљива и на крају пукла под дејством саобраћаја;
- 3) лоша израда преслојавања постојећег, већ напуклог, асфалта; и
- 4) копање комуналних канала кроз коловозе и њихово лоше затварање, које доводи до слијегања и пуцања коловоза што се под даљим оптерећењем шири.

Добојска клима не прашта неозбиљно и лоше старање о путној инфраструктури

У климатским условима попут оних што преовладавају у Добоју — обилне падавине, ниске зимске и високе љетне температуре — путна инфраструктура брже и више страда, стога ту не смије бити мјеста за неодговорну управу.

У добојским климатским условима, након пуцања асфалта, киша/вода пролази кроз пукотине, скупља се испод асфалта и мекша асфалтну подлогу. Током ниских зимских температура, вода испод асфалта се замрзава и подиже асфалт који под притиском возила додатно пуца. Затим, љетне температуре исушују воду испод асфалта и остављају рупе под асфалтом. На крају, долази до коначног колапса асфалта јер он не може да издржи тежину саобраћаја без физичке подршке подлоге. Точкови који прелазе преко већ насталих рупа настављају да дробе материјал и шире рупе, уз повећано подривање подлоге водом која сада има још лакши приступ подлози.

У топлијим и сувим климама (са мало падавина и гдје температура не пада испод нуле) вода спорије подрива асфалт и не долази до дизања асфалта ледом, па генерално мање/спорије настају рупе — али Добој нема те околности и стога локална власт мора да посједује додатну дозу озбиљности по овом питању. Климатски услови у Добоју не праштају неодговоран приступ путној инфраструктури јер Добој обилује падавинама, температурама које падају испод нуле зими и високим температурама љети — тако да лоше изграђена саобраћајна инфраструктура релативно брзо пропада.

Илустрација изнад представља пуцање коловоза и настанак рупа, које првенствено настају због лошег квалитета израде коловоза. Када су управе (попут добојске) неодговорне, па се не баве правовременим одржавањем и поправкама путева — тада запостављене рупе изазивају комплетно пропадање коловоза, до те мјере да их више није могуће поправити већ се морају поново градити.

4.8.3 Хитна интервенција: Испуњавање рупа и великих удубљења на добојским путевима

Имајући на уму (опасно) стање на добојским путевима — изазвано рупама и великим удубљењима — неопходне су хитне интервенције које ће неутралисати те опасности, до израде дугорочних поправки или реконструкција.

Имајући на уму већ наведене узроке стварање рупа на путу, хитно крпљење рупа је краткорочне или средњорочне природе, али неопходно за безбједност возила и пролазника — док се узроци пропадања пута не уклоне. Такође, треба имати на уму већ споменуто: Рупе које се не попуњавају на вријеме, доводе до тога да коначна поправка или реконструкција пута на крају буде захтјевнија и скупља — јер отворене рупе омогућавају убрзано и јаче пропадање асфалта.

Треба имати у виду да нису све поправки високо захтијевне и врло скупе — осим ако се поправка/израда путева не злоупотребљава за преусмјеравање новца са јавног буџета у личне токове. Постоји не мање од осам начина за поправљање рупа на коловозима¹³: Од краткорочних до дугорочних, од јефтинијих (и временски и капитално) до скупљих — и све између тога. Приступи попут: „полутрајне методе поправки рупа” (енг. *Semi-permanent Pothole Repair Methods*)¹⁴, која упркос свом називу прилично дуго стоји а брзо се изводи и уз минимум временске и капиталне инвестиције; затим „хладног асфалта”¹⁵ (енг. *Cold Mix Asphalt*) који је јефтинији, бржи, и примјењује се у свим временским условима — који омогућавају „привремена” рјешења, док коловози не дођу на ред за реконструкцију или дубоку поправку.

Поправљање рупа на коловозима не мора да буде висока временска и капитална инвестиција, ако управа заиста жели учинити нешто по том питању.

¹³ <https://www.psymbolic.com/8-different-types-of-pothole-repair-methods/>

¹⁴ <https://www.suresealpavement.com/different-types-of-pothole-repair-methods/>

¹⁵ <https://www.petronaftco.com/cold-mix-asphalt-for-pothole/>

Супер-брзо испуњавање рупа хладним асфалтом

Не постоји здрав разлог — у 21. вијеку — да путни систем у Добоју буде прошаран са безброј опасних рупа које управа уопште нема намјеру да поправља.

Фирме попут Дегафлора (енг. *Degafloor*) производе хладне материјале за поправку асфалта који омогућавају само једној особи — уз једну четку (за чишћење рупа), једну канту (за смјесу), једну мјешалицу на бушилици (за мјешање хладне смјесе) и једну мистрију (за попуњавање рупа) — да сама поправи једну рупу на коловозу за мање од 30 минута, и то уз пет година гаранције (под условом да пут око рупе није већ потпуно уништен/здробљен).

4.8.4 Тротоари и бицикличке стазе

Урбани дио Добоја се налази на релативном малом и равном простору (на лијевој страни Добојског поља, гдје званично живи око 25.000 становника). Тај цијели урбани дио Добоја може да се препјешачи, са краја на крај, за око пола сата или пређе бициклом за свега 15 минута — али градска управа, за разлику од уређених градова, уопште није заинтересована за пјешачку и бицикличку инфраструктуру.

Нажалост, када је у питању добојска инфраструктура, од коловоза су лошији само тротоари (ако их уопште и има) и (непостојеће) стазе за бицикле — иако је Добој изразито погодан за ову врсту саобраћаја. Стиче се јак утисак да у Добоју још увијек преовладава махалски приступ градње, тј. (непотребно) стварање набијеног простора

У добојској новонасталој улици Горана Николића, ничу велике стамбене зграде и у плану су нове — али њихова изградња је пропраћена само уским тротоаром тј. ограниченом визијом одговорних (без широког тротоара, без стаза за бицикле и без адекватног паркинг простора за аутомобиле).

Иако је Добој мали град који погодује пјешачењу — при чему Добојлије свакодневно доста и пјешаче — добојска управа нема свијест о пјешачкој инфраструктури и важности пјешачења за један град. Наиме, пјешачење смањује аутомобилске гужве и загађење; затим, ходање је вид вјежбе која има позитиван утицај на здравље.

Ван самог центра града, пјешачка инфраструктура је или неадекватна или непостојећа — чак и у новим улицама (видјети слике Улице Горана Николића, на страници изнад) или у релативно новим улицама (видјети слике Улице добојских бригада, на страни 22). У добојским руралним насељима проблем је још израженији јер у тим насељима као по правилу уопште нема тротоара — чак и на регионалним путевима попут Р465 који повезује добојска мјеста са десне стране ријеке Босне. Тај недостатак тротоара на прометним путевима, представља опасност за пјешаке који се крећу између својих домова, школа, радних мјеста, итд.

Изградња тротоара и мреже бицикличких стаза је од стратешке важности за Добој и околна мјеста. Локалне управе вишемилонских градова (нпр. Сиднеј, Берлин и Лондон) који су гушће насељени и простиру се на неупоредиво већој површини од Добоја — одавно су схватиле важност пјешачке и бицикличке инфраструктуре за саобраћај.

Планирање и изградња бицикличких стаза има вишеструке предности. Прије свега, промовишу здрав начин живота и физичку културу, омогућавајући грађанима да се баве редовним физичким активностима. Такође, употреба бицикала доприноси смањењу загађења ваздуха и смањењу гужви у саобраћају, јер мање возила на путевима значи мање емисија штетних гасова и мање саобраћајних застоја. На овај начин, Добој би постао чистији, здравији и функционалнији град за све своје становнике.

Вишемилонски градови попут Берлина (3,6 милиона) и Сиднеја (5,3 милиона) су давно увидјели значај бицикличких стаза за саобраћај. То се јасно види по картама означених умрежених бицикличких стаза за шири Берлин (слика лијево) или за градско језгро Сиднеја (слика десно). Са друге стране, Добој нема ниједну бицикличку стазу — иако је погоднији за ту врсту саобраћаја и од Берлина и од Сиднеја.

5. Свакодневно здравље грађана

Генерална атмосфера у Добоју — ако нисте приклоњени партији која контролише град и јавне ресурсе грађана — без икаквог је оптимизма за будућност и своди се на или размишљање о одласку у иностранство или на жал за одласком најближих вани. Неред и нестабилност које изазивају себична, неодговорна и неспособна градска управа — гдје све мора преко везе да се обавља или траје у бесконачност — ствара психички притисак на грађане (осјећај беспомоћности и фрустрације). Све то укупно води ка здравственом стању грађана да оно буде слабије него што би то требало да буде — јер не виде могућност за боље сутра и баве се искључиво преживљавањем.

Мјере наведене у овом документу, тј. приступи који се односе на оздрављење пословне климе, укидање политичке пирамидалне шеме, транспарентна и одговорна локална управа, рјешавање конкретних проблема грађана — стварају услове за животне околности гдје ће грађани моћи да изграде боље сутра за себе и своје породице. Ипак, и тада би примјетили — ако осмотримо добро уређене градове по свијету — да би у Добоју и даље недостајао један важан састојак који чини мјеста пожељним за живот: Свакодневно здравље грађана.

Свакодневно здравље грађана не подразумијева интервенције којим се бави здравствени систем Српске — већ локалне превентивне околности за психичко и физичко здравље. Локалне превентивне здравствене околности — уз испуњење основних економских животних потреба — чине неко мјесто лијепим, квалитетним и добрим за живот. Њих чине мјеста за рекреацију, дружења и лични развој, које подразумијевају:

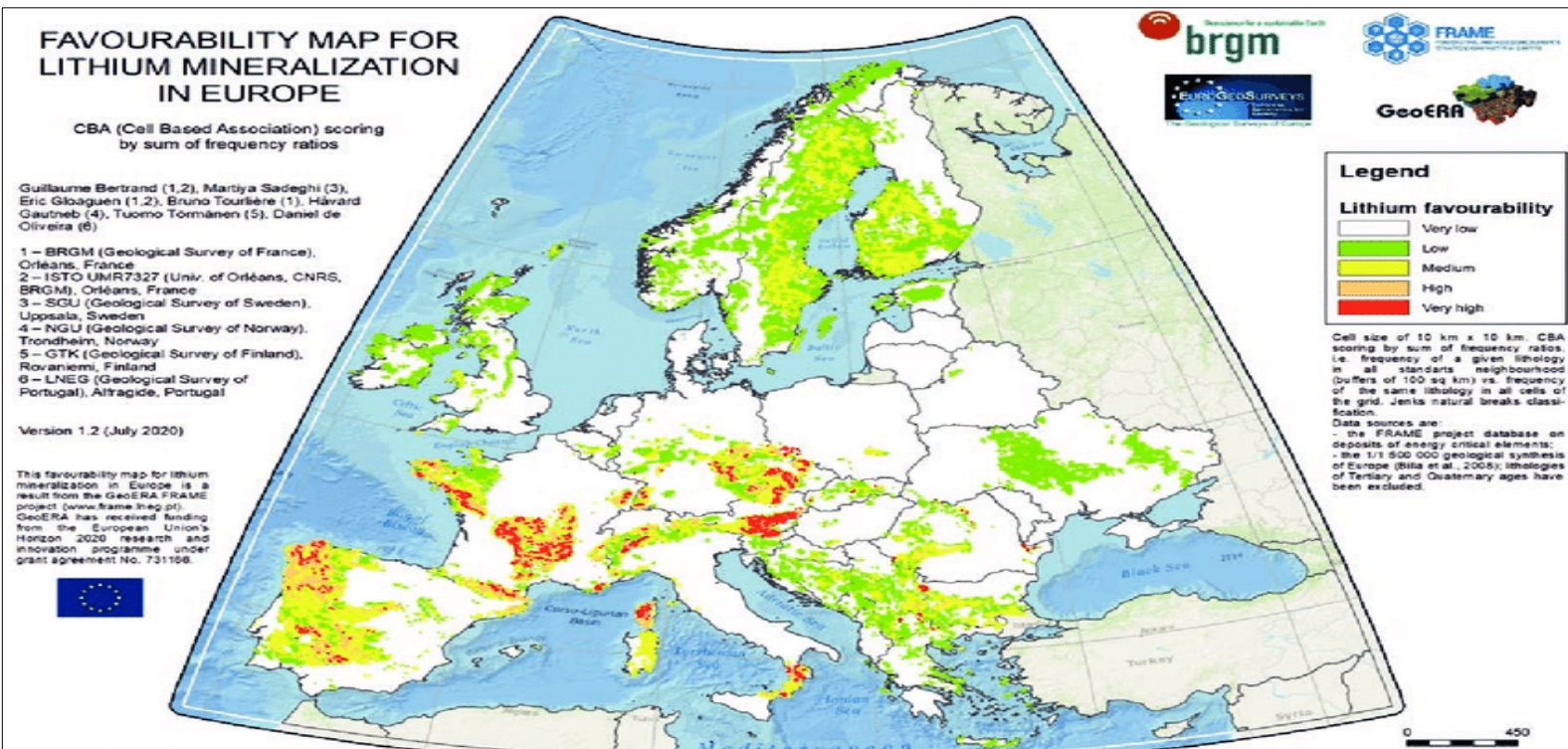
- здрава природна околина;
- паркови, шеталишта, стазе кроз природу, стазе за трчање и вожњу бицикла;
- теретане и калистеничке справе на отвореном;
- дјечија и спорска игралишта;
- градски базени који имају услове да раде током цијеле године;
- аматерски спортски клубови и спортски догађаји;
- културне установе, изложбене и стваралачке просторије, и културни догађаји;
- обезбијеђене просторије за рекреативне активности грађана;
- просторије за дружење и активности старијих грађана.

Изградња услова за здравље грађана је вишегодишњи пројекат, који захтијева добро планирање и посвећеност. *За правду и реди* сматра да треба отпочети са дугорочном изградњом основа за здрав и квалитетан живот грађана, тако што ће се спровести испод наведени приоритети.

5.1 Будућност Озрена: Или ми, или они

Простор који има затровану воду, земљу и ваздух није мјесто гдје је могућ здрав живот.

Чињеница да у Њемачкој, гдје су многоструко већа налазишта метала за производњу батерија попут литијума и никла — нема рудника и прераде литијума, нема (високо канцерогене) прераде руде никла — сама по себи довољно говори о посљедицама прераде руда тих метала на здравље и животну околину. Упорно инсистирање страних компанија на експлоатацији и преради литијума и никла на Балкану, док се заобилазе земље попут Њемачке којима литијум и никл највише и треба за производњу батерија — јасно говори да су животи и здравље Балканца за „Европу“ мање важни од живота Њемаца. Непримјерено понашање „Европљана“ по овом питању, само надмашује ограниченост и поткупљивост појединих балканских политичара — за које све има своју (јефтину) цијену.

Карта европских налазишта метала за батерије попут литијума јасно показује да су највећа налазишта тог метала тамо гдје је њихова највећа потражња: Земље попут Њемачке, Француске и Аустрије — али тамо рудника литијума нема, већ се они форсирају на Балкан.

Рудници угља нису исто што и рудници литијума или никла. Озренско ископавање и прерада метала неопходних за производњу батерија (што се углавном раде у пустињама Аустралије) би учинили здрав живот немогућим — не само за Добој, већ и све друге градове који су наслоњени на Озрен или дијеле подземне воде са Озреном. Овај проблем (и његово рјешење) могуће је сагледати кроз сљедеће тачке:

- 1) Грађани Европске Уније користе и купују аутомобиле на електрични погон, за које су неопходне батерије које садрже метале попут никла и литијума.
 - a. За разлику од богатих чланица ЕУ, просјечан становник Српске/БиХ нема куповну моћ за електричне аутомобиле, већ само може да приушти старе аутомобиле на дизел или бензин.

- 2) **Европска Унија је увела закон који забрањује производњу аутомобила на бензин и гас од 2035. године.**¹⁶
 - а. 450 милиона житеља ЕУ ће морати да користе аутомобиле на батерије — али извор неопходних метала за батерије уопште није обезбијеђен.
- 3) **Њемачка има налазишта литијума и никла али нема ниједан активан рудник литијума или прераду руде никла зарад батерија, иако је потражња велика.** На примјер, велика налазишта литијума се налазе у Њемачкој, Аустрији, Француској, Финској, Португалу, Шпанији и Чешкој — од којих Њемачка има 7. највеће налазиште на свијету.^{17 18} Ипак, ниједна земља у ЕУ не вади литијум.
- 4) **ЕУ сматра приступ металима за батерије као ствар од националне безбједности.** Садашња велика ЕУ потражња за металима за батерије и будућа забрана коришћења аутомобила на унутрашње сагоријевање, која ће драстично повећати потражњу за литијумом и никлом — чини ЕУ рањивом јер нема контролу над производњом и испоруком тих њима важних метала (пошто земље попут Њемачке не желе да их производе/прерађују на својој територији).
- 5) **ЕУ мора наћи довољан извор литијума и никла, који може контролисати, а да не уништава своју животну околину.** Поставља се питање, одакле ће ЕУ земље које имају велику потражњу за литијумом (нпр. Њемачка, Француска, Италија, Шпанија, Белгија)¹⁹ — а које не желе да ваде и прерађују литијум у својој земљи — обезбиједити извор литијума над којим ће имати контролу производње и испоруке? Или, одакле ће обезбиједити замјену за увоз никла из Русије?
- 6) **Рјешење за Европску Унију је уништавање балканске животне околине, рударењем и прерадом литијума и никла, да би сачували своју околину.** Изабране локације за вађење и прераду метала за прераду батерија се налазе у БиХ/Српској и Србији, иако су то мања налазишта него она у ЕУ. Рудници на Озрену, Мајевици и долини Јадра ће дугорочно у потпуности уништити животну околину БиХ/Српске и Србије.
- 7) **Закључак: ЕУ тражи од Српске/БиХ и Србије да ураде оно што ЕУ одбија да уради за себе.** То јест, ЕУ жели приступ великој количини метала за батерије попут литијума — којег она има у ЕУ али не жели да га вади и прерађује — па тражи од балканских земље да жртвују себе и своје грађане (здравље и природу) да би ЕУ добила све што жели (и метале за батерије и здраву животну околину).

Проблем тешког загађења прерадом метала за производњу батерија

Прерада метала за производњу батерија изазивају дуготрајна загађења која доводе до тешких здравствених посљедица и уништења животне околине. Прерада тешког метала никла производи дубока загађења воде и ваздуха канцерогеним материјама, због чега се никл не прерађује у Њемачкој нити на подручјима сличним Озрену.

Затим, доминантна технологија за извлачења литијума је процес који користи енормне количине концентрисане сумпорне киселине. Планирано је коришћење чак 1.100 тона концентрисане сумпорне киселине дневно²⁰ у Јадарској долини у Србији, у сливу ријеке Дрине. Резултат су енормне количине воденог отпада²¹ које завршавају у сливовима ријека и подземним водама — гдје се налазе извори пијаће воде за локално становништво.

¹⁶https://www.europarl.europa.eu/pdfs/news/expert/2022/11/story/20221019ST044572/20221019ST044572_en.pdf

¹⁷ <https://europeanlithium.com/lithium/lithium-in-europe/>

¹⁸ Португал, једна од сиромашнијих земаља ЕУ вади мању количину литијума — али само за производњу керамике. Тренутно се врши притисак на ту земљу да прошири производњу за корист ЕУ — али отпор локалног становништва је велики: <https://www.mining-technology.com/news/portugal-approves-lithium-mine/?cf-view>.

¹⁹ <https://europeanlithium.com/lithium/lithium-in-europe/>

²⁰ <https://balkangreenenergynews.com/professor-ristic-extracting-lithium-and-boron-from-jadarite-requires-1-100-tons-of-concentrated-sulfuric-acid-per-day/>

²¹ Javier Rioyo, Sergio Tuset & Ramón Grau (2022) Lithium Extraction from Spodumene by the Traditional Sulfuric Acid Process: A Review, Mineral Processing and Extractive Metallurgy Review, 43:1, 97-106, DOI: [10.1080/08827508.2020.1798234](https://doi.org/10.1080/08827508.2020.1798234)

Треба имати на уму да је сумпорна киселина једна од најјачих неорганских киселина — са којом се мора веома пажљиво руковати јер је високо нагризајућа, веома корозивна и са дехидрацијским дјеловањем чак и према стијенама и металима.²² Контакт са сумпорном киселином изазива тешке опекотине. Ипак, постоје људи који су спремни да изруче енормне количине таквог воденог отпада у слив ријеке Дрине — као посљедицу прераде литијума за који је неопходно 1.100 тона сумпорне киселине дневно²³. Владе у ЕУ очигледно не желе да то раде у својим земљама.

У Њемачкој која има 7. највеће налазиште литијума — нема ниједан отворен рудник иако Њемачка има највећу потражњу за литијумом у Европи. Данашњи највећи произвођачи литијума се налазе у пустињама Чилеа и Аустралије — и ти рудници се апсолутно не налазе у областима богате природе и питке воде.

Плаћени хвалоспјевни наших сународника — о гаранцијима еколошке безбједности вађења и прераде литијума — немају смисла јер би то већ било у употреби у ЕУ земљи са највећим залихама литијума и највећом потражњом (Њемачка). Неопходно је имати на уму случајеве попут пуцања бране за отпадне воде у Канади 2014. године („*Imperial Metals' Mount Polley*”), гдје је 25 милиона кубних метара отпадних вода потпуно затровало изворе и подземне воде и изазвало масовни помор биљног и животињског свијета²³. Тај примјер јасно ставља да знања да чак и у земљама попут Канаде — које имају ниску стопу корупције у високе стандарде, које су много богатије, и које су високо уређене и политички врло повезане (тј. без спољних непријатеља) — допуштено је да се након еколошке катастрофе изјави да „нико није крив” и да је „све било легално”. Шта онда можемо очекивати за Балкан?

Разумно је сматрати да Европска Унија треба — за своје електричне аутомобиле и свој економски развој — да експлоатише „по највишим еколошким стандардима” свој вишеструко присутнији литијум, умјесто да то чини код нас на Балкану (у Српској/БиХ и у Србији).

5.2 Парк природе „Озрен” и еко-туризам

Умјесто потпуне девастације планине Озрен, његових подземних вода, шума, као и области које се наслањају на њега (и у Српској и у Федерацији) — *За правду и ред* види будућност Озрена као парк природе са искоришћеним потенцијалима за еко-туризам. По угледу на третман планина у уређеним земљама (које одбијају да уништавају своја природна блага рудницима литијума или прерадом никла) — њепоте Озрена могу се широко отворити туристима (али и Добојлијама) кроз изградњу сређених стаза за шетање, планинарење и планински бициклизам.

„За свакога по нешто у свим временским условима”, то је приступ уређених земаља које улажу у своје паркове природе и свакодневно здравље грађана. Изграђене стазе (различитих врста, дужина и тежина), успутна излетишта и мјеста за предах, као и стратешки постављене (код засеока) продавнице локалних производа — представља стандардан приступ. Новац који се одваја на неколико луксузних аутомобила за локалне директоре и начелнике, довољан је да се отпочне са постепеном изградњом еко-туристичких потенцијала на Озрену.

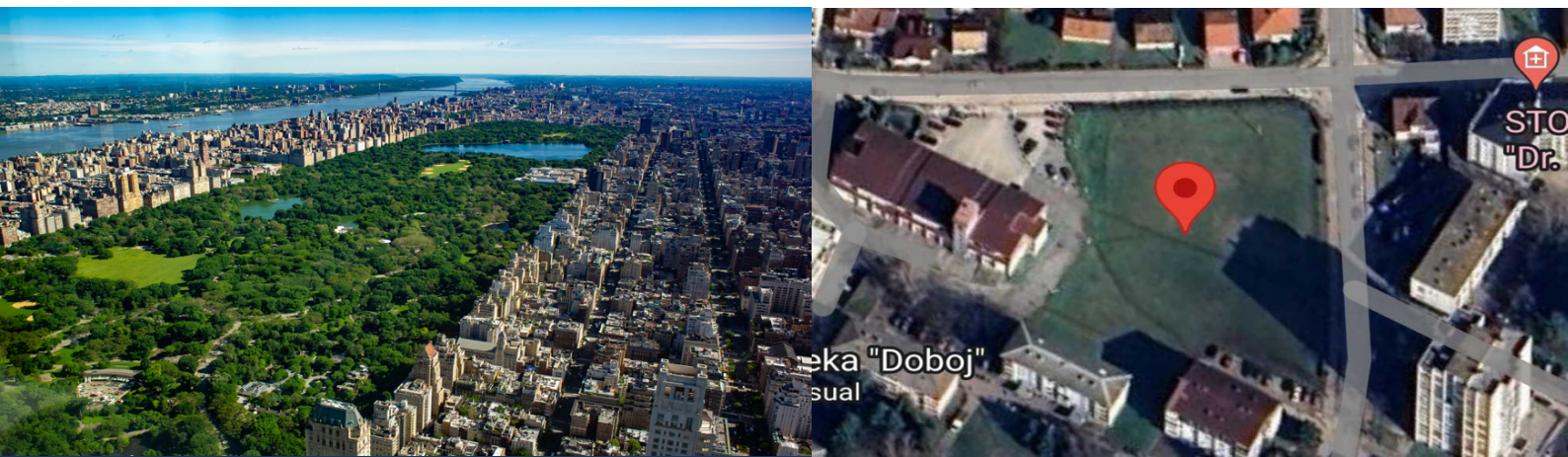
²² Lide David R., *yp.* (2006). *CRC Handbook of Chemistry and Physics* (87th изд.). Boca Raton, FL: CRC Press. ISBN 978-0-8493-0487-3.

²³ <https://balkangreenenergynews.com/professor-ristic-extracting-lithium-and-boron-from-jadarite-requires-1-100-tons-of-concentrated-sulfuric-acid-per-day/>

5.3 Паркови и шеталишта

Зелене површине у градовима не чине те градове само љепшим, тј. то није само ствар естетике, већ је то и ствар функционалности јер постижу: смањивање загађења ваздуха, пригушивање градске буке, смањивање температуре у граду током врелих периода (тј. смањивање феномена урбаног топлотног острва), контрола налета воде током јаких падавина, итд. Такође, доказан је и позитиван психолошки ефекат зелених површина (поготово паркова) на становнике у градовима због: смањења стреса, повећане физичке активности и веће друштвене кохезије.

Необуздана пракса активног уништавања зелених површина и вишедеценијских стабала, од стране добојске управе — није прихватљива и мора да престане. Осим већ изнад наведене мјере *Заустављање бетонизације: Упис зелених површина у власништво зграда (заједнице етажних власника)*, неопходно је додатно одвајање градског простора за зелене површине.

Паркови у градовима, попут *Централног парка* у Њујорку (слика лијево), су строго заштићени у развијеним градовима — и то са веома добрим разлогом, мада би инвеститори били спремни да плате астрономске цијене за сваку стопу те земље, да би правили стамбене и пословне зграде. Имајући на уму како добојска власт третира зелене површине и дрвеће у Добоју — сасвим је јасно да би паркови попут овог у Њујорку доживјели сјечу дрвећа и бетонизацију, само када би потпали под контролу менталитета црвене добојске власти.

За правду и ред, не само да би престао да уништава зелене површине (и сијече дрвеће по граду), већ би претворио додатне градске површине у паркове (нпр. земљиште поред Ватрогасног дома, слика десно).

Стандардан приступ у уређеним градовима је одржавање обала ријека и прављење (у најмању руку) једноставних шеталишта поред ријека. Не постоји здрав разлог да се обале око ријеке Босне у Добоју не уреде, бар између два моста („Стари” и „Јапански”), и изради једноставно шеталиште са безбједним приступом до њега.

Изградња једноставних шеталишта поред ријека у уређеним градовима је стандардан приступ локалне управе, који захтијева минимум уложеног капитала (редовно шишање траве и постављање најједноставнијег бетонског плочника). Шеталишта поред ријека пружају грађанима свакодневна лијепа мјеста за бригу о физичком и менталном здрављу.

5.4 Култура

Култура је скуп опште-прихваћених (колективних) вриједности једног друштва. Те вриједности се манифестују у свакодневном понашању, нормама и погледима тог друштва. Култура одређује шта је прихватљиво у једном друштву, шта је пожељно — а шта не.

Неки сегменти културе у одређеним тренуцима се сматрају толико важним да постају обавезни за све чланове друштва — тако што се те културне вриједности преточе у законе државе. Када се ти закони игноришу од стране грађана — а поготово када их игноришу полиција и правосудни систем — то јасно даје до знања да се грађани и државне институције не слажу са тим вриједностима које су у једном тренутку биле преточене у закон. На примјер, пречести добојски случајеви бацања отпада по улици и дивљих депонија, затим изборна крађа и преваре — који су против закона али грађани и државни органи или учествују или не реагују по тим питањима — јасно стављају до знања да бацање смећа по улици и изборна крађа су општеприхваћени дио данашње културе Добоја.

Без обзира што су неки (негативни) сегменти културе општеприхваћени од стране грађана и институција (нпр. дивље депоније, бацање смећа по улици, изборна крађа, изборно насиље и преваре) — то не значи да ти опште прихваћени сегменти културе нису деструктивни по друштво и да немају (индиректне) посљедице по здравље грађана (психичко или физичко).

Са друге стране, висока култура представља у једном друштву његово стваралаштво — које стоји насупрот деструктивности, вандализму и насиљу — и има позитиван утицај на друштво и здравље грађана. То стваралаштво се одликује у дјелима књижевности, визуелној умјетности, музичкој умјетности (коме припада и фолкор), или једноставним дјелима која чине град љепшим па стога и здравијим (нпр. уређена башта испред зграде).

Догађаји и активности високе културе имају позитиван утицај на психичко здравље грађана и њихов квалитет живота. А вриједности високе културе огледају се у стваралаштву — и граде темељ за дугорочну изградњу опште културе у којој доминира стварање и конструктивна сарадња (умјесто уништавања и анти-социјалног понашања).

Имајући на уму позитиван утицај високе културе, уређени градови подржавају рад таквих организација — уз договорену назнаку шта су пожељне друштвене вриједности а шта не. Висока култура, наравно у складу са економским могућностима града попут Добоја, дугорочно је вриједна инвестиција у квалитет живота грађана. При чему треба напоменути да постоје случајеви када се под маском (изговором) високе културе промовишу „представе” које подстичу примитивно и деструктивно понашање, затим вријећање вјерских заједница и слично. Такви случајеви не спадају под „високу културу” јер деструктивност и негативни утицаји — по дефиницији — нису висока култура. Са једне стране не сматрамо да један град треба да се бави цензуром приватних догађаја — али са друге стране сматрамо да није прихватљиво да такве догађаје подржава и финансира управа.

Одзив грађана на догађаје високе културе у Добоју — који су резултат труда Народне библиотеке Добој и Културног склоништа — јасно ставља до знања да постоји јака заинтересованост Добојлија за ову племениту врсту друштвене активности.

Нека буде борба непрестана, нека буде што бити не може — ДО КОНАЧНЕ ПОБЈЕДЕ!